

АЛЕКСАНДАР РАКОВИЋ  
 Универзитет у Београду – Православни богословски факултет  
 Документациони центар

АКАДЕМСКА И ПОЛИТИЧКА РАСПРАВА  
 О БОГОСЛОВСКОМ ФАКУЛТЕТУ ТОКОМ 1919. ГОДИНЕ  
 (СА ОСВРТОМ НА РАНИЈЕ ПИСАЊЕ ВЕСНИКА СРПСКЕ ЦРКВЕ)

Академска и политичка расправа о увођењу Православног богословског факултета на Београдски универзитет била је средином 1919. године једна од најзанимљивијих тема како у југословенском парламенту тако и у београдској штампи.<sup>\*</sup> Расправа која је вођена на оба ова нивоа, у листу *Демократија* и Привременом народном представништву Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, требало је да реши питање да ли ће високо богословско образовање бити организовано као посебан факултет једнак свим осталим факултетима или у виду духовне академије. Но, ова расправа није стигла ниоткуда и имала је своје претходнице како у чланцима и анализама објављиваним у *Веснику Српске Цркве* (Орган свештеничког удружења у Краљевини Србији) тако и у Закону о Универзитету Краљевине Србије из 1905. године који питање статуса Богословског факултета није до краја решио. Да би свим разумели расправу из 1919. морамо се осврнути управо на идеје које су претходиле.

*Развијак идеје о високом богословском образовању  
 кроз писање Весника Српске Цркве*

Жеља Министарства просвете Кнежевине Србије да се оснује православни теолошки факултет у оквиру београдске Велике школе није реализована 1879. године, када се о томе причало.<sup>1</sup> Ипак, ова идеја је почела да добија нарочиту снагу када је у самој Цркви схваћено да средња богословска школа српским свештеницима даје скромно образовање. Највећи критичари оваквог школског уређења били су управо свештеници који су заступали модер-

<sup>\*</sup> Овај рад је настао у оквиру пројекта 149037А („Српска теологија у двадесетом веку“) који финансира Министарство науке и заштите животне средине. Аутор је дипломирани историчар и постдипломац на Катедри за историју Југославије Филозофског факултета у Београду.

<sup>1</sup> Радован Казимировић, „Богословски факултет Београдског Универзитета“, *Демократија*, 26. јун 1919, 1.

не погледе. Они су, позивајући се на европске и светске примере, често умели да претерају у критици домаћих. Један од првих текстова о овом питању објавио је у фебруару 1892. године, у *Веснику Српске Цркве*, свештени секретар духовног суда жичког Димитрије Михајловић. Он је, поводом Пројекта закона о преуређењу Богословије, написао да „неће бити на одмет народним посланицима мисли једног свећеника о преуређењу ове школе“, јер „какво ће свештенство да буде, зависи пре свега од тога: како се то свештенство учи и спрема у школи која даје кандидате за ово звање“. Михајловић је додао како кривицу за стање у богословском образовању носе „меродавни просветни фактори“ којима је Богословија била „последња рупа на свирали“. Он није поменуо институцију вишег школства која би помогла да се ово стање превазиђе, али је рекао како „нова Богословија мора да да својим приправницима и више богословске спреме, а нарочито више опште спреме, општег образовања, потребног за сваког образованог човека и учитеља народног“. На крају је поручио народним посланицима да не усвајају предложени текст јер је лош.<sup>2</sup> Но, овај предлог закона није се тада нашао на скупштинском заседању, па је *Весник Српске Цркве* у јуну 1892. објавио чланак потписан иницијалом *Р*, који је вероватно био редакцијски коментар. У овом чланку се наводи да „узев у обзир како би се према спремљеном законском пројекту Богословија имала преустројити, може се смело рећи, да је сто пута боље што није пред скупштину ни изнесен; а још ће много боље бити, ако се никако и не изнесе и не озакони овако како је у пројекту“. Аутор је изнео своје мишљење да се грађанство одаљило од цркве јер је постало образованије од градског свештенства и предложио је решење за овај проблем. Сматрао је да би ради побољшања богословског образовања требало „духовну школу као и све друге школе, поделити на: нижу и вишу“ јер се у свету „духовни заводи деле на ниже, више и највише (академија), па се и овај чак дели на своје специјалне факултете“.<sup>3</sup> Дакле, услед незадовољства због тадашњег предлога реформе Богословије, у чланку је напоменуто да се богословско образовање у свету обавља на три нивоа, од којих је највиши академски. Иако за увођење овог степена у том чланку није дат конкретан предлог, идеја о нужном вишем образовању од постојећег је све више заживљавала и даље се развијала.

У јулу 1892. идеја је додатно разрађена. У чланку *Весника Српске Цркве*, потписаном иницијалима *Н. Р.*, дат је предлог да се Богословија подели на нижу и вишу, а да се потом нижа Богословија споји са Учитељском школом. Затим је наглашено да постоји „јака потреба вишег богословског завода“ јер „интереси саме цркве, вере и морала диктирају да: вероучите-

<sup>2</sup> Дим. К. Михајловић. „На прагу преуређења наше Богословије“, *Весник Српске Цркве*, фебруар 1892, 162-180.

<sup>3</sup> Р. „Пројекат закона о Богословији“, *Весник Српске Цркве*, јун 1892, 576-585. – Чланак је потписан иницијалом Р.

љи по средњим школама, часници по духовним судовима, административни званичници – окружни протојереји, манастирске старешине и срески намесници – и, најзад, пароси по варошима имају вишу богословску спрему“. Све остало је сматрано штетом за „напредак српске цркве и државе“ која ће онемогућити да српски грађани у црквама слушају добре беседнике „с вишим образовањем и већом научношћу и даром“, какве у неким црквама слушају „најинтелигентнији и најобразованији грађани, нпр. Париза и Лондона“.<sup>4</sup> Исти аутор је у августовском броју 1892. године направио и први конкретан предлог изнет у овом часопису. Мислио је како би требало да „виша Богословија има три разреда, и да се примају у исту ученици, који су свршили отлично и врло добро Богословско-Педагошку школу са примерним владањем, или бар 1-2 разреда философије и правничког факултета на великој школи. – Ова виша Богословија могла би засебно као завод постојати, а могло би се и придружити великој школи као засебан одсек (факултет)“. У чланку је разматрана организациона шема ове више Богословије која би била подељена на богословски и практични одсек, а дат је и наставни план.<sup>5</sup>

Тек је у *Веснику Српске Цркве* из јула 1893. одговорено на претходно на писање. Аутор потписан као *др В. Б.* је рекао да се према Пројекту закона о Богословији, који је те године требало да дође „пред Народну Скупштину“, она „подиже од 4 разреда на 6 разреда... Може бити да би ово било довољно за садашње наше прилике, особито у том случају, ако се отвори богословски факултет на Великој Школи, где би се спремали будући вероучитељи, чиновници духовних судова и проповедници за веће градове. На тај начин Богословија би стајала у средини између више гимнасије и университета“. Аутор је очекивао да ће након подизања „Велике Школе на ступањ университета“ на њему „по свој прилици, бити заступљен и теолошки факултет“.<sup>6</sup> Према томе, он се није слагао са критикама упућеним током 1892. према плану за реформу Богословије. Сматрао је да реформисана Богословија у трајању од шест школских година треба да буде прихваћена и да буде у рангу између гимназијског и факултетског. Данас бисмо овај предлог назвали вишом школом. Но, овакво виђење о Богословији као вишој школи која би коегзистирала са будућим богословским факултетом ипак је било претенциозно. Према неколико чланака објављених 1892. видело се да Црква у то време није имала довољно кадрова да у истом тренутку попуни наставни и студентски кадар за више и високо школство. Развој догађаја током наредних година ово је и потврдио.

<sup>4</sup> Н. Р., „Богословија и Учитељска школа“, *Весник Српске Цркве*, јул 1892, 654-669. – Чланак је потписан иницијалима Н. Р. – Поред ових разлога, мислило се и да би оснивање више Богословије могло у будућности да осујети развој верских секти.

<sup>5</sup> Н. Р., „Богословија и Учитељска школа“, *Весник Српске Цркве*, август 1892, 796-805. – Чланак је потписан иницијалима Н. Р.

<sup>6</sup> др В. Б., „Преуређење београдске Богословије“, *Весник Српске Цркве*, јул 1893, 657-664. – Чланак је потписан иницијалима др В. Б.

Преговори о оснивању богословског факултета нису ишли глатко. *Весник Српске Цркве* из априла 1899. године објавио је како је

„Комисија за проучавање питања о подизању наше Велике Школе на универзитет“ имала „две седнице... на којима је са изасланицима високопреосвећенога господина Митрополита водила реч о томе: под каквим условима или погодбама, да се отвори Теолошки факултет. У почетку је ово питање изашло на извесне тегобе, које су на другој седници отклоњене. И тако је сада у изгледу, да ће се отворити Теолошки факултет на универзитету Краља Александра I. под оним условима, које предлаже црква“<sup>7</sup>

Заиста, Законом о Универзитету из 1905. предвиђено је оснивање Богословског факултета као дела Универзитета у Београду, али је у истом члану Закона стајало да ће он бити установљен „као самостална Духовна Академија, по нарочитом закону“<sup>8</sup> *Весник Српске Цркве* је „отварање Српског универзитета“ пропратио хвалоспевним чланком, али занимљиво је да у њему Богословски факултет ниједном није поменут.<sup>9</sup> Законска одлука о оснивању Богословског факултета остала је неимплементирана. У исто време, Црква је драстично реформисала средње богословско образовање, па је 1900. године почео упис ученика у нову деветогодишњу Богословију Светог Саве у Београду, која је требало да унапреди црквено школство и замени стару београдску Богословију.<sup>10</sup> због чије реформе су и почеле расправе које су корак по корак довеле до оснивања Богословског факултета.

Ректор Богословије Светог Саве, прота Стеван Веселиновић, почетком 1907. године критички се осврнуо на кашњење у имплементацији високог теолошког образовања: „Питање о вишој богословској спреми покренуто је код нас сувише касно, ако не и сасвим доцкан. Узроке томе закашњењу многи су налазили и налазе у нехату цркве за своју дужност, и државе – за своју државну веру“. Веселиновић је рекао да се често превиђају сви разлози који су довели „да стање богословске науке буде овакво какво је: незавидно, али не и сасвим очајно“. Он је сматрао како је до 1885. „богословска настава“ била „у повоју; о некој стручности и вишем богословском образовању у земљи није се могло ни говорити, и ако се стално одржавао уобичајени али несистематичан начин одашиљања појединаца у руске више богословске школе“. То је било време када нико није „озбиљно помишљао на установу каквог бого-

<sup>7</sup> Црквени гласник – Теолошки факултет. *Весник Српске Цркве*, април 1899, 349-350.

<sup>8</sup> *Закон о Универзитету*, Београд 1905. – Закон је донет 27. фебруара 1905.

<sup>9</sup> Прота Здравко Пауновић, „Отварање универзитета Краљевине Србије“, *Весник Српске Цркве*, октобар 1905, 916-918.

<sup>10</sup> У., „Богословија Св. Саве“, *Весник Српске Цркве*, децембар 1900, 1413-1415. – Чланак је потписан иницијалом У. Претходна „Богословија је остала са својим старим устројством све до времена (1904 г.) када је краљевским указом затворена“ Видети у: С. М. Веселиновић, „Виша богословска спрема“, *Весник Српске Цркве*, фебруар 1907, 81-83.

словског факултета или академије“. Веселиновић је рекао како је да би се богословска спрема побољшала, основана Богословија Светог Саве „да послужи за основу вишем богословском образовању“ и закључио да је

„узрок... задоцњењу политичко-национални, а не лични... Застој у развоју наше богословске науке трајао је дуго, и за то време, докле су Гимназије и Лицеј ишли непосредно својим циљевима, богословска наука је служила као оруђе српске националне политике. Она је несумњиво много заостала, не за то, што није имала, или не би могла имати фонда у себи за напредовање; него зато, што је дух времена од ње тражио такву службу, која није могла у пуној мери задовољити и политичко-национални и научни задатак“.<sup>11</sup>

Према томе, пошто је Богословија Светог Саве почела са радом 1900. а требало је да послужи као „основа“ за више образовање, до имплементације одлуке о оснивању Богословског факултета није могло доћи пре 1909. када је прва генерација матураната требало да заврши ову школу. Такође, није било реално да се факултет оснује за једну генерацију матураната, па је имплементација вероватно требала да сачека још неку генерацију матурираних богослова. Но, пошто су Балкански ратови 1912-1913. постали главна брига Србије, до решења је могло доћи тек након њих. Тако је *Весник Српске Цркве* известио у априлу 1914. године о новом кораку ка „установљењу“ Богословског факултета:

„У пројекту измена и допуна закона о Универзитету, предвиђено је установљење и богословског факултета. Биће шест факултета: богословски, философски, правнички, технички, медицински и пољопривредни. Државни Савет прегледао је овај предлог и дао мишљење: да би богословски и пољопривредни факултети требало да буду одсеци. Једно или друго, ми само очекујемо да се што пре дође до остварења овога пројекта“<sup>12</sup>

Дакле, Државни савет Краљевине Србије је сматрао да високо богословско образовање треба да буде одсек другог факултета, сасвим извесно Филозофског факултета. Међутим, реализацију једног или другог решења прекинуо је Први светски рат. Околности након светске катастрофе, дале су додатну тежину разлозима за увођење Богословског факултета на Универзитет у Београду. Руски теолози пристигли у југословенску државу, међу којима је било и „професора духовних академија“, као и српски теолози из Богословије у Сремским Карловцима који су имали научна звања, допринели су попуни високообразованог теолошког кадра у Београду. Има чак и мишљења да је Карловачка богословија била директан претходник Богословског факултета у Београду,<sup>13</sup> али је извођење таквог закључка прекомотно. Нема сум-

<sup>11</sup> С. М. Веселиновић, „Виша богословска спрема“, *Весник Српске Цркве*, фебруар 1907, 81-83.

<sup>12</sup> Вести из наше Цркве – Богословски факултет, *Весник Српске Цркве*, април 1914, 336.

<sup>13</sup> Душан Кашић, „Богословски факултет 1920-1980“, стр. 2-3. Видети у: *Православни бојо-*

ње да су теолози из Карловачке богословије допринели попуни научно-наставног кадра, али су исту улогу имали и избегли руски теолози. Кадар с којим је Краљевина Србија била у недостатку био је попуњен. Сплет историјских и политичких околности, трагедија Русије и уједињење српског народа у Краљевству Срба, Хрвата и Словенаца, убрзали су коначну одлуку о оснивању Богословског факултета у Београду, јер је недостатак наставног кадра био отклоњен.

### *Академска расправа у београдском листу Демократија*

*Демократија* је била главно гласило новоосноване Демократске странке и дневни лист. Почела је да излази 1. маја 1919. у Београду. У време расправа о Богословском факултету у овом листу и југословенској скупштини главни уредник листа је био историчар др Владимир Ћоровић. Тираж није навођен, а према ценама листа датим у динарима и крунама се види да је лист дистрибуисан и у делове некадашње Аустро-Угарске који су припали Краљевству Срба, Хрвата и Словенаца.<sup>14</sup> Пошто је Одбор за измену и допуну Закона о Универзитету предложио 19. јуна 1919. Привременом народном представништву и измене члана којим је 1905. за Богословски факултет био предвиђен статус духовне академије, о овом питању повела се академска и политичка полемика. Наиме, према новом предлогу, Богословски факултет потпуно се изједначавао са осталих пет факултета Универзитета у Београду. Он је био поменут на првом месту у набрајању факултета чланова Универзитета. Одбор је за известиоца одредио др Владимира Ћоровића, који је, као што смо видели, био и главни уредник *Демократије*.<sup>15</sup> Исте године је постао ванредни професор народне историје на Филозофском факултету у Београду.<sup>16</sup>

*Демократија* је своју насловну страну отворила за академску расправу о Богословском факултету, коју је 22. јуна започео ванредни професор филозофије на Филозофском факултету у Београду др **Бранислав Петронијевић**. Он је сматрао да не треба мењати постојећи члан Закона о Универзитету, којим је предвиђено „оснивање теолошког факултета као засебне Духовне Академије“. У чланку се обратио посланицима у југословенској скупштини констатацијом да „нови пројект... предлаже једну измену, која је и реакционарна и несавремена“ јер се Богословски факултет „изједначава... потпуно са осталим факултетима“. Петронијевић је сматрао да настава на Богословском факултету „не може бити слободна пошто се све теолошке ди-

*словски факултети Српске православне цркве 1920-1980*, Београд 1980.

<sup>14</sup> Подаци дати према заглављу *Демократије* из 1919.

<sup>15</sup> Стенографске белешке Привременог народног представништва Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, III, Београд 1920, 41. редован састанак 23. јуна 1919, 1-2.

<sup>16</sup> Радош Љушић, Раде Михаљчић, *Предговор*, стр. IV. Видети у: Владимир Ћоровић, *Историја Срба*, I-III, Београд 1989.

сципине, које нису чисто историске, морају заснивати на основним догмама Цркве, утврђеним једном за свагда. Теолошки факултет не може према томе имати никакве наставне везе са осталим чисто световним факултетима“. Петронијевић је био уверен да „теолошке догме“ не почивају на искуству и мишљењу, које „наука и рационална мисао“ признају за изворе сазнања. „Теолошке догме међутим почивају на једном трећем извору, који рационална мисао не признаје: на открочењу као директној божанској инспирацији оснивача религије“. За њега је наука прогресивна, а теологија „стационарна и реакционарна“. Он је као проблем навео што би избор наставног кадра Богословског факултета потврђивао Архијерејски сабор, па би тиме Богословски факултет имао „изузетан положај на Универзитету“. Петронијевић је био уверен да су теолошки факултети у иностранству „чист анахронизам“ и традиција који не треба да буде пример Београду, као што то не сме бити ни Загреб у којем су још увек биле јаке аустроугарске „клерикалне традиције“. Он је закључио како би било најбоље

„кад би се теолошки факултет потпуно одвојио од Универзитета и основао као засебна Духовна Академија у рангу факултета. Али ако то из буди којих разлога није могуће, онда основати теолошки факултет као Духовну Академију у саставу универзитета, давши му изузетан положај... Ако се поступи друкчије, ако Привремено Народно Представништво усвоји предложену измену, по којој се теолошки факултет изједначује са осталим факултетима, онда ће настати опасност да се, у Цркви јави модернизам, а у просвети клерикализам. А клерикализам је велико зло, много веће него што се мисли. У нашој досадашњој напредној и демократској Србији ми смо од тог зла били поштеђени, и Народно Представништво нема права да младу Југославију излаже опасности, коју је Србија знала избећи. Ми се надамо, да оно то неће учинити“<sup>17</sup>

Само четири дана касније одговорио му је теолог и доктор права др **Радован Казимировић**. Он је био уверен да је министар просвете Љубомир Давидовић, тиме што је предвидео изједначавање Богословског факултета са осталим факултетима, схватио

„више интересе државне, да у Београду буде универзитет са свима факултетима“ и „изашао на сусрет свима оним људима, којима је универзитет не само храм науке, већ и жижга нашег васколиког културног и духовног живота“. Сматрао је да су „сви они, који су о богословском факултету писали... како би се он што пре отворио... тврдо веровали да ће нам он бити само од користи“. Био је уверен да се у томе нису „преварили, јер је предлог закона о Универзитету наишао на велико одобрење код свих оних људи, који у Универзитету гледају кулу светлиљу са које ће се: научни, филозофски и религијски зраци расипати у најудаљеније крајеве наше широке Југославије“ Он је приметио да „Петронијевић

<sup>17</sup> Бранислав Петронијевић, „Теолошки факултет на Београдском Универзитету“, *Демократија*, 22. јун 1919, 1. – Бранислав Петронијевић (1875-1954).

није апсолутни противник“ Богословског факултета јер је „противан само изједначењу његовом са осталим факултетима“ Казимировић је мислио да ће теологија „бити стационарна и реакционарна ако се буде предавала у Духовној Академији“, а „богословске науке се пак могу развијати као и сваке друге науке само на универзитету, где је настава... заиста слободна и прогресивна“. Ипак, Казимировић је прихватио да је током ранијих векова „због извесних теолошких тежњи“ био „чак и живот појединих универзитета у стагнацији, али ваља знати, да су времена нетолеранције већ давно минула и да се она, благодарећи савременој Демократији, више и не могу повратити... Данас, у веку Демократије, сви ми тражимо слободу научног испитивања. Државни асполутизам је пао а с падом државног апсолутизма пада и апсолутизам црквени“ Он је додао и да „наука одиста почива на искуству и мишљењу а теологија на откривењу, које рационална мисао не признаје, али се на основу овога теологија ипак не може одбаци. Напротив, теологија је самостална наука, јер има свој особити предмет испитивања и њему одговарајуће методе, које себи не може присвојити ниједна друга наука. Њен је предмет специјална област факата индивидуалног и колективног духовног човечјег живота, коју ми називамо религијом“. Казимировић се са Петронијевићем није слагао у тврдњи „да се богослов. факултети на страни одржавају само по традицији“, будући да се „они не затварају, већ и отварају на свима непотпуним универзитетима. Отварањем богословских факултета на Западу и Америци, – Универзитети су већ давно признали равноправност богословске науке са универзитетском. Тамо нема бојазни, да ће универзитетска наука пострадали“ Он је одбацио и Петронијевићеву бојазан „да богословски факултет не изазове у цркви модернизам“, јер су „тако узвишене установе“ Православној цркви биле само од користи, „што се најочитије да видети по оним земљама, где су они уведени“<sup>18</sup>

Расправу је 2. јула наставио филозоф др **Иван Ђаја**, доцент на Филозофском факултету у Београду. Он је сматрао да дискусија о увођењу Богословског факултета

„нема ничега савременога: претреса се суштина догми, критикује се откривење, пореди се вера са науком, духовно са световним... Вера и наука имају свака своје земљиште. У нас, до сада, на нашу срећу и спокојство, оне нису уходиле једна другу. Међутим, изгледа да од сада мора бити друкчије. Теологија хоће да има своје место на Универзитету у Београду. Нека јој буде. Говори се и о некој наставној вези између Теолошкога факултета и осталих факултета. Нека и то буде. Али где су везе ту су и сукоби. Они ће се неминовно десити. А у једноме народу који је остао поштеђен од верске затуцаности, такви сукоби и препирке обећавају плодове које црква свакако не жели“ Ђаја је мислио да се не износе

<sup>18</sup> Радован Казимировић, „Богословски факултет Београдског Универзитета“, *Демократија*, 26. јун 1919. I. – Казимировић (1882-1950) је, према подацима Љубинке Трговчевић, завршио Духовну академију у Кијеву, а потом је докторирао права у Тибингену 1912. Видети у: Љубинка Трговчевић, *Планирана елија: О студентима из Србије на европским универзитетима у 19. веку*, Београд 2003. 69, 118-119.



разлози „који би били у духу теолошком“, већ се наводе „неки разлози, који то нису. Најпре морамо имати Теолошки факултет, јер је без њега Универзитет непотпун. Па да, наш Универзитет не може бити непотпун као што су Универзитети у Француској, Италији, Шпанији, Русији (царској), јер у тим земљама нема теолошких факултета. Али се пронашло да их има у Америци. Међутим, није било потребно отићи тако далеко: било их је и у бившој Аустрији... Други тек разлог много вреди: Београд мора имати православни факултет, јер Загреб има католички, и Хрвати тобоже намеравају да оснују и православни. Али их има доста у Загребу који су мишљења да се треба угледати на Београд, те да се искључи уопште свака теологија са Универзитета“ Ђаја је нагласио да је разлог за увођење Богословског факултета нађен и у чињеници „да православни свештеници морају бити образованији“ Он се питао због чега би академско образовање морали „добити само на факултету, а не и на Духовној Академији? А зашто да не буде факултет Универзитета, запитаћете? Стога што је теологија на универзитетима под лажном фирмом. Иста фирма не може покривати ствари које су сушта супротност и које се међусобно поричу. Има ли смисла да се са једне катедре проглашује без икаквих доказа апсолутном истином оно што се са друге катедре, на основу свих средстава које даје здрав разум, открива неистином... Зашто пак теологија мисли да мора бити под окриљем универзитета? С тога што није подобна сама себи прибавити углед који је наука стекла“. Ђаја је тврдио да је приметио „одсуство особитог одушевљења за идеју теолошког факултета у вишим редовима православне цркве“, која „није без здравог схватања својих интереса“. Он је навео и како „обавештени људи веле, да је све то питање теолошког факултета у вези једино са политичким разлозима. Али сме ли се допустити да Универзитет послужи тако опасним огледима у политичким циљевима“? Своју расправу је закључио мишљењем да ће Универзитет погрешити ако „отвори своја врата теологији“, јер ће тиме морати „да поред православне теологије уведу и католичку, и да изиђу на сусрет и жељи која је стигла недавно из Сарајева, да се на Универзитету у Београду оснује и Шеријатски факултет. Тада ће нам Универзитет бити потпун, потпунији и од америчких“.<sup>19</sup>

*Демократија* је овим чланком закључила академску расправу о Богословском факултету. Две академске стране су дале своја мишљења која се пре свега нису слагала око прихватања теологије као научне дисциплине. Ипак, ни Петронијевић ни Ђаја нису доводили у питање чињеницу да теологија треба да добије своју високообразовну институцију. Они су сматрали како би било боље да она буде у статусу академије, а не факултета. С овим мишљењем није се слагала југословенска влада. Она је православној теологији наменила статус равноправног факултета и овај предлог је изнела пред Привремено народно представништво, први југословенски парламент који је почео са радом 1. марта 1919.<sup>20</sup>

<sup>19</sup> Иван Ђаја, „Теологија и Универзитет“, *Демократија*, 2. јул 1919, 1. – Иван Ђаја (1884-1957).

<sup>20</sup> *Stenografski zapisnici Privremenog narodnog predstavnictva Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca*. II. Zagreb 1920. – У садржају ове свеске је дат програм скупштинских заседања од 1. марта до 21. јуна 1919.

*Посланичка расправа у Привременом народном представништву*

Савет Универзитета у Београду је Влади Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца предложио измену члана 4. Закона о Универзитету из 1905. Изменом овог члана било је предвиђено да Богословски факултет буде равноправан део Универзитета, тј. да не буде у статусу духовне академије која не би била научна институција. У предлогу је било и „одвојено мишљење“ члана Савета Бранислава Петронијевића који је сматрао да је духовна академија исправније решење.<sup>21</sup> Затим је Одбор за измену и допуну Закона о Универзитету предложио 19. јуна 1919. Привременом народном представништву, између осталог, и измену члана којим се Богословски факултет сада потпуно изједначавао са осталих пет факултета Универзитета у Београду. Овај предлог југословенског Министарства просвете нашао се пред посланицима 23. јуна.<sup>22</sup> То је био само увод у веома занимљиву скупштинску дебату која се одвијала током јула и у великој мери била инспирисана полемиком у *Демократији*.

Хрватски посланик из Народног клуба др **Ладислав Полић** се на заседању југословенске скупштине 4. јула 1919. у дебати заложиио за оснивање Богословског факултета у Београду. Он је током расправе о универзитету рекао како се „не смије испустити из вида... да се овај закон односи само на Београдски Универзитет“ који треба да добије и свој Богословски факултет „самосталан и равноправан свима осталим факултетима“. Затим је додао како се против овога „износе многи разлози који извиру било из саме теолошке школе, или опет из положаја професора теологије спрам њихових црквених старешина“, али да је за његов посланички клуб то „питање практично већ решено“. Потом је нагласио:

„Члан нашег клуба колега Шурмин је, као члан академичког сената Хрватског Свеучилишта, још у вријеме рата предлагао, да би се на загребачком свеучилишту засновао засебан православни теолошки факултет. Исти је господин колега пригодном расправе закона о медицинском факултету поновио у хрватском сабору тај свој предлог. Ми, господо, видимо у том данашњем законском предлогу дјелимично остварење те наше идеје и ми то поздрављамо. Истина онај наш првашњи предлог, који је био изнесен од члана Народног Клуба, имао је донекле другу сврху. Оснивање православног теолошког факултета на загребачком свеучилишту било је посвећено идеји народног јединства: два паралелна теолошка факултета на једном универзитету имала су бити симбол за народно уједињење...“.<sup>23</sup>

<sup>21</sup> Стенографске белешке Привременог народног представништва Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, III, Београд 1920, 47. редован састанак 4. јула 1919, 153.

<sup>22</sup> Стенографске белешке Привременог народног представништва Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, III, Београд 1920, 41. редован састанак 23. јуна 1919, 1-2.

<sup>23</sup> Стенографске белешке Привременог народног представништва Краљевине Срба, Хрвата и

Након што је на заседању 11. јула извештач др **Владимир Ђоровић** прочитао да „нов члан 4. закона о универзитету, треба да гласи овако: ‘Универзитет има шест факултета: богословски, филозофски, правнички, медицински, технички и пољопривредни’“, расправу је отворио словеначки посланик из Социјалдемократског клуба **Драгутин Лончар** који је рекао како његов посланички клуб мисли да Богословски факултет треба да добије статус према „старом српском закону“. Следећи је говорио Србин др **Радоје Јовановић**. Он је на почетку рекао како

„на први поглед пада у очи, да је богословски факултет стављен на прво место. Може ми се приговорити, да су тамо на западу такође теолошки факултети стављени на прво место. Но велика је разлика између универзитета, који су засновали своју екзистенцију на теолошком факултету. Ми хоћемо стари београдски универзитет да реформишемо и да му додамо неколико нових факултета и место да се пошло тим редом, како су факултети заснивани, ми овде видимо, да теолошки факултет узима прво место. По мом мишљењу, ред факултета требао би да иде онако како су постајали. Стари лицеј београдски имао је своје факултете и по датуму њиховог заснивања требао би да буде њихов ред. Главни разлог оснивања теолошког факултета, како сам ја разумео, био би тај, да се у нашој југословенској држави све вероисповести ставе под једнаке услове“ Пошто је нагласио како је за компромис и да није против теологије Јовановић је рекао да је „богословски православни факултет у Београду... исто тако незгодан, као и онај у Загребу и Љубљани католички, или рецимо муслимански у Сарајеву или Скопљу“, а он верује да ћемо „имати једанпут и Универзитет и у Скопљу и у Сарајеву“ Предложио је затим да се у Београду сви теолошки факултети групишу „у једну заједничку Велику Теолошку Школу, у којој би биле заступљене све вероисповести и у којој би се бар заједничким радом почела неутрилизovati она поповска борбеност и позната нетолерантност. На тај начин би се одржавала неутралност и народ би се спасо од утицаја клерикализма“.<sup>24</sup>

Потом је реч добио хрватски свештеник фра др **Роко Вуковић**, који је рекао да се „приговори теолошком факултету“ могу подвести под две категорије:

Прво се тиче знанствене стране, а друга се тиче политичке. Што се тиче знанствене стране и хтело би се, да се теолошки факултет због тога што се теологија отцепљује од других дисциплина које се на свеучилишту предају, одстрани

Словенаца, III, Београд 1920, 47 редован састанак 4. јула 1919, 150-151. – Хрватски посланици из Народног клуба су 17. јула 1919. формирали странку Хрватска заједница. О томе више видети у: Nada Engelsfeld, *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca – Privremeno narodno predstavništvo*, Zagreb 1989, 130.

<sup>24</sup> Стенографске белешке Привременог народног представништва Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, III, Београд 1920, 53. редован састанак 11. јула 1919, 270-271. – Подаци о припадностима странци и посланичком клубу су у наведеном делу Наде Енгелсфелд. Српски посланик Радоје Јовановић није био посланик током верификације мандата 13. марта 1919, а није био ни међу доцније изабраним посланицима у областима припојеним Србији 1913. Он је вероватно заменио другог посланика.

са Универзитета“ Он је рекао како је истина да се теологија „у својим методама разликује од других дисциплина, које се на свеучилишту предају“, али да ни друге дисциплине не сачињавају „једну органску целину“ већ су „међусобом хетерогене... те се једна од друге разликују толико, колико теологија од појединих других дисциплина“ Вуковић је додао да „теологија није емпиричка знаност, јер се заснива на одкривењу. Али има и других знаности, које нису такођер емпиричке“ јер и правници треба да признају „да правничка филозофија није емпиричка, да правници нису изнашли засаде правну филозофију нити микроскопом, нити телескопом, нити кемичком вагом“ Стога, „кад имадемо такову хетерогеност у свим другим дисциплинама, зашто да се истргне баш теологију са универзе и њу са универзе острани“ Пошто је образложио да са „наковне стране“ нема разлога да се теологија избаци са универзитета, Вуковић је прешао и на политички аспект јер „нека се господи плаше, да би се учењем теологије клерикализовало свеучилиште. Мислим, да теологија на свеучилишту никада ту контролу неће другим факултетима правити... Дакле погибел те клерикализације универзе искључена је. Исто тако клерикализација у народу“. Вуковић је на самом крају рекао и да стоји „на демократском становишту... да се не сме нити са свеучилишта никаква дисциплина искључити, која се бави проблемима који занимају човека“<sup>25</sup>

Након њега реч је узео Србин др **Александар Павићевић**, један од посланика изабраних у областима припојеним Србији 1913. Он је рекао да је

„члан 4. назаднији“ од оног из 1905. којим је било предвиђено да Богословски факултет буде у рангу духовне академије. Рекао је како не сматра „ни у којем случају, да је богословско учење уопште наука“ и додао да је оно „једна обична митологија, која је заснована на догмама“ Он је тврдио да свештеници „у извесним крајевима наше нове отаџбине, желе и имају политички утицај“, а „потребно је старати се колико год је више могућно, да се тај утицај што више смањи“ Закључио је како се слаже са Јовановићем „да је довољан један факултет, или макар се то звала и духовна академија. на којој би биле заступљене све вере: православна, католичка, протестантска, муслиманска, па макар и јеврејска вера“ и стога Богословски факултет „треба одвојити“<sup>26</sup>

Следећи говорник српски посланик из БиХ др **Сава Љубибратић** је подржао фра Вуковића рекавши „да са научног гледишта о томе питању не треба више ни једну реч“ проговорити па ће то он учинити са „гледишта историјског и практичног“ Нагласио је да Српска православна црква има највеће заслуге за национално просвећивање и чување српског идентитета, па би

<sup>25</sup> Исто, 271-273. – Према подацима Наде Енгелсфелд, хрватски свештеник фра Роко Вуковић није био посланик током верификације мандата 13. марта 1919. Вероватно је заменио другог посланика.

<sup>26</sup> Исто, 273. – О посланицима изабраним у областима припојеним Србији 1913. видети у: Боро Мајданац, *Народна скупштина Србије*, Београд 2001, 103-104.

„након свих тих жртава, што их је свештенство поднело... било сад увреда томе свештенству, кад би му се казало, да не може допустити; да се оснује богословски факултет, зато што би се могао развити клерикализам“.<sup>27</sup>

После Љубибратића је говорио хрватски посланик Народног клуба дон **Анте Јагић**. Током његовог бурног говора из публике се чула граја. Јагић је рекао да

„богословски факултет на првоме месту буде онако, као што је овде предложено, да га имамо или уопште да га нема“, а факултет „за све вере... би се могло створити за 10-15 година. Не може се створити богословски факултет као што се тврди, као што се кроји хаљина, ту треба научних средстава и ту треба спремних људи“.<sup>28</sup>

На крају је Јагић рекао да ће гласати за владин предлог. Следећи се обратио Србин из Војводине др **Живко Продановић** који је рекао како је „хисторијски факт“ да

„ако се пре много столећа година тко усудио да истражује истину, да је тај био обично на гломачи спаљен“ Међутим, „кад је увиђено, да без науке не може ниједан друштвени сталеж да се развија, онда је теологија напросто узела науку као своју својину и трајало је дуго времена, док се наука опет није диференцирала... Данас је сасвим друго доба. Данас теологија моли да је приме у ред других наука... Ми можемо само троје да урадимо; или да кажемо, да теолози немају у будућности смисла и да искажемо да их не требамо, или да им не дозволимо, да дођу на извор науке, да их отерамо у пустињу изван науке, или да их пустимо да заједно са осталим уче исту науку“ Продановић је потом закључио да би он „пре пристао, кад би богословски факултет био истина у центруму овде на извору науке, али некако одељен и назвао се буди каквим другим именом, али не заједно са ових осталих пет факултета“<sup>29</sup>

Завршну реч је узео др **Владимир Ђоровић** који је рекао да је „дискусија, која се повела поводом богословског факултета“ била занимљива јер се о овој теми може рећи „готово подједнако са исто толико разлога против, са колико разлога за“. Затим је додао како је истина да су многи научници

„морали или да капитулирају пред освештеним схватањем цркве или да повуку потпуно конзеквенце и да иступе из црквене заједнице. О догмама се не смије сумњати, а наука не зна ни за коју тврдњу, које се не би смјело изврћи критици. И откровење је, исто тако, за нас ствар велике сумње и неможе да се прими данас онако, како нам је до сад саопштавано са апсолутном безувјетношћу... Ето, та два момента јасно говоре, да се права црквена богословска наука не би могла научно третирати тако, да буде равноправна са осталима“.

<sup>27</sup> Исто, 273-274. – Према Неди Енгелсфелд Љубибратић је наведен као: др Славко Љубибратић.

<sup>28</sup> Исто, 274.

<sup>29</sup> Исто, 274-275.

Ђоровић је затим прешао на „разлоге за“ и рекао да „ако је теологија до сад проучавана методама ненаучног типа, да се тај систем учења и испитивања промени, па да се покуша и у теологију унети модеран метод научног испитивања, метод са којим смо ми почели да радимо у свима другим наукама, тако на пример и у чистој философији, која је донедавно била наука чисте контемплације“. Он је нагласио да „ипак има и у теологији извесних дисциплина, које се могу научно третирати. Ја сам сам специјално радио на једној научној грани те дисциплине, а то је на историји цркве“. Затим је прешао на остале „разлоге за“, па је рекао да

„ако одвојимо теолошки факултет потпуно од осталих пет факултета, он ће тако одвојен остати научно усамљен, повучен у се, и у њему ће се јављати извесне ствари и струје, које ће га непрепорно водити до једностраности и искључивости. Биће потребно да слушаоци једног научног факултета буду стално у додиру са ученицима и сарадницима других факултета, познавајући се с њиховим идејама, средствима и начином рада... Нема сумње, да би опасност била већа, када би се издвојио факултет теологије као Духовне Академије. У том случају нити би свјетовни професори, нити би ђачка публика могли онако учествовати у развијању дисциплине и избору наставника и одређивању наставног плана, као што би то могло бити, кад би имали права да бирају особље, које би дошло у комбинацију“ На крају је Ђоровић изнео свој последњи аргумент: „Ако је страх и опасност код осталих пет факултета, да их клерикализира један једини теолошки факултет на универзитету, онда би то било врло тужно за вредност тих пет факултета, и можда не би било штете, да им се то догоди. Ја мислим, господо, да би с много више права имали да се боје богослови, да би теолошки факултет могао бити мајоризиран и да би код њих било више разлога бојазни утјецају од свих других пет факултета“<sup>30</sup>

Пошто је Ђоровић потом позвао посланике да прихвате „у појединостима овај нови члан 4.“, за реч се поново јавио Радоје Јовановић и затражио од десеторице посланика подршку за „основање једне засебне југославенске велике теолошке школе“. Подршку није добио, а није прошао ни његов други предлог да се промени редослед навођења факултета у истом члану. Затим је председник Привременог народног представништва др **Драгољуб Павловић** позвао скупштину да прихвати „члан 4. онако како је овде предложен“. Скупштина је прихватила овај члан и Павловић је прогласио „да је чл. 4. примљен“.<sup>31</sup> За измене и допуне Закона о Универзитету из 1905. гласало је 150 посланика, а само су тројица била против.<sup>32</sup> Тиме је и расправа о Богословском факултету у југословенској скупштини окончана 11.

<sup>30</sup> Исто, 275-276. – Владимир Ђоровић (1885-1941).

<sup>31</sup> Исто.

<sup>32</sup> Nada Engelsfeld. *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca – Privremeno narodno predstavništvo*, Zagreb 1989, 133.

јула 1919. Оснивачка седница Савета Православног богословског факултета у Београду одржана је 6. септембра 1920. у Ректорату Београдског универзитета,<sup>33</sup> предавања на овом факултету су почела 15. децембра исте године.<sup>34</sup> а „прва Уредба о Православном богословском факултету у Београду била је објављена 11. фебруара 1921“.<sup>35</sup> Факултет је тада био смештен у „згради Крсмановића“ у Богојављенској улици број 2 и делио је простор са неколико одељења Министарства вера Краљевине СХС.<sup>36</sup>

Чини се да током расправе која се одвијала у лето 1919. године, како у штампи тако и у скупштини, две стране ништа нису убедиле једна другу. Но, нико није доводио у питање чињеницу да је православној теологији била потребна високообразовна институција. Влада и већина у југословенској скупштини су превагнуле да то буде Богословски факултет Универзитета у Београду, а не духовна академија која би била, или можда и не би била, део овог универзитета. Тиме је православна теологија прихваћена као научна дисциплина. Иако је идеја о оснивању Богословског факултета у Влади Србије покренута још 1879. године, оскудевање у научно-стручним кадровима ометало је реализацију све до 1914, чак и у време када је Законом о Универзитету из 1905. било предвиђено његово установљење као духовне академије. Државни савет Краљевине Србије је у праскозорје Првог светског рата сматрао да је оснивање богословског одсека на Филозофском факултету најбоље решење, али је због светског хаоса ова идеја отпала. Ипак, неке трагичне, али и неке срећне околности након светске катастрофе, дале су додатну тежину разлозима за увођење Богословског факултета на Универзитет у Београду. Избегли руски академски теолози и карловачки српски теолози допринели су попуни научно-стручног теолошког кадра у Београду. Трагедија Русије и југословенско уједињење убрзали су коначну одлуку о оснивању Богословског факултета у Београду, у оквиру универзитетске реформе. Тим стицајем историјских околности недостатак наставног кадра био је отклоњен. Међутим, не би требало занемарити ни политичке разлоге коју су у уједињеној југословенској држави играли увек значајну улогу. Није било очекивано да српска елита, која је из светског рата изашла као велики победник, и која је доминирала југословенском политичком и државном сценом,

<sup>33</sup> Ђоко Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве*, II, Београд 1991, 573.

<sup>34</sup> Душан Кашић, нав. чланак, 3.

<sup>35</sup> Ђоко Слијепчевић, нав. дело, 573.

<sup>36</sup> Архив Југославије, Министарство вера Краљевине СХС, Фонд 69, Фасцикла 6, 16. април 1921. – Богојављенска улица је данас улица Кнеза Симе Марковића. На адреси Кнеза Симе Марковића број 2 данас се налази Амбасада Аустрије. На званичном сајту аустријске амбасаде је наведено: „Аустријска Амбасада се налази у кући Димитрија II. Крсмановића која је саграђена 1898/99. године према пројекту архитекте Милорада Рудивића у духу академизма - угластог облика, као изузетно репрезентативна стамбена зграда“ Дакле, Православни богословски факултет је 1921. био смештен у зграду Димитрија Крсмановића у којој се сада налази Амбасада Аустрије.

препусти римокатолицима примат макар и у делу верског питања, ако се само „делом“ могло назвати високо теолошко образовање. Римокатолички теолошки факултет у Загребу већ је вековима постојао, а непостојање православног богословског факултета у Београду доводило је у питање чак и равноправност Српске православне цркве са новим ривалом у уједињеној југословенској држави. Нарочито у време када је Ватикан тврдоглаво одбијао да прихвати југословенско уједињење и уништење свога чеда Аустро-Угарске. Без научне теологије Српска православна црква би временом све више заостајала за Римокатоличком црквом. Такав исход био би лош у вишенационалној држави као што је била југословенска, где је свако верско питање бивало неодвојиво од националног. Овакав пропуст српска елита није дозвољавала. Неки српски посланици који су говорили у прилог духовној академији били су само мањина јер је велика већина српских посланика била за предлог Министарства просвете. Такође, сви хрватски посланици који су узели учешћа у скупштинској дебати, подржали су отварање православног теолошког факултета у Београду. То је урађено у најбољим намерама, али позадина је била и политичка. Јер да је православна теологија остала изван универзитета, било је сасвим извесно да ће потом и римокатолички теолошки факултет у Загребу бити одстрањен са Свеучилишта у Загребу. О томе се, уосталом, и говорило. За младу југословенску државу стране су морале бити изједначене, а било је боље и паметније давањем него одузимањем. Стога је југословенска влада повукла једини извештај потез и Православни богословски факултет је основан као саставни и равноправни део Београдског универзитета.